

FACTUM

Č T V R T L E T N Í K M U Z E A V Y S O Č I N Y J I H L A V A

Židovské památky na Vysočině

Z vernisáže výstavy. Foto: Ludmila Moržolová - MVJ

Ačkoliv výjimečnost židovských památek na Vysočině reprezentuje především židovská čtvrť v Třebíči zapsaná roku 2003 na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, lze na území kraje najít i další pozoruhodné památky kdysi početné židovské komunity jako jsou synagogy, židovské čtvrtě či hřbitovy.

Příležitost seznámit se s touto specifickou součástí kulturního dědictví nabízí výstava „Židovské památky na Vysočině“ přístupná ve dnech 20. června – 24. srpna v Muzeu Vysočiny Jihlava. Fotograficky zdokumentovaným architektonickým památkám rozděleným dle jednotlivých lokalit jsou věnovány výstavní panely.

pokračování na str. 5

Muzejní
a galerijní
noc 2014...6

Fotografické
putování
Gruzií.....5

EDITORIAL

Tuhle jsem na náměstí poslouchal dva staříky, prastaré kamarády. Seděli na lavičce a koukali na ten shon kolem sebe. Když jsem je míjel, zahleděl se jeden přímo před sebe na kvetoucí lípy u morového sloupu. Druhý ve stejnou chvíli upřel pohled na frontu u stánku s borůvkami.

Po chvíli se tento ozval: „Já bych to nekoupil.“

První stařík s velkým zpožděním reagoval: „Já taky ne.“

A po chvíli dodal: „Ale já bych tam už ani nevylezl!“

„Kam bys nevylezl?“

„No – na tu lípu přece.“

„A proč bys lozil na lípu?“

„Na lipovej květ, přece.“

„Aha, ale já mluvil o borůvkách. Že bych je nekoupil.“

„Jo o borůvkách? Ty já bych taky nekoupil.“

„Já v neděli nasbíral plnej kýbl.“

„Jo, jo.“

„To je hodně, ne?“

„Čeho že je hodně?“

„Borůvek. Říkal jsem, že jsem nasbíral plnej kýbl.“

„Jo, to je hodně borůvek. Ale stejně bych tam nevylezl.“

„Kam bys nevylezl?“

„Přece na tu lípu!“

„A co bys tam dělal?“

Ano, velmi mne pobavil ten rozhovor a to jsem ho neslyšel celý, protože jsem spěchal pro auto a do terénu. Za jízdy jsem pak o tom uvažoval. Jak si vlastně ti dva staří přátelé dojemně nerozuměli a jak rychle zapomínali. A napadlo mne, jak je to nerozumění si a zapomínání rozšířené, často i s hroznými následky. Jak si nerozumí Ukrajinci s Ukrajinci či s Rusy nebo poslanci našeho parlamentu s poslanci našeho parlamentu, nejkuli spartané se slávisty... A jak je vlastně s podivem, že ten svět stále funguje, když je všude plno nerozumění si a zapomínání.

Ještě že to neplatí u nás v muzeu. Ještě že si při budování nových expozic všichni se všemi a zejména my muzejníci s doavateli tak báječně rozumíme! Nebo – že bych se pletl?

Pavel Bezděčka

ZVEME VÁS

K lovu, boji, na parádu

Muzejní sbírky se ukládají v depozitářích ve valně většině podle materiálů. To, co je ve stálých expozicích, je jen malý zlomek, mimo jiné také proto, že každé osvětlení denním světlem, kolísání vlhkosti a teploty a manipulace ovlivňuje životnost některých materiálů, zejména textilií a papíru. Přesto je důležité alespoň na kratší dobu část sbírkových předmětů veřejnosti zpřístupnit.

Textilní sbírka Muzea Vysočiny Jihlava, na niž tentokrát padla volba, je velmi rozsáhlá a není jednoduché rozhodnout, co by bylo pro návštěvníky přitažlivé a jak exponáty prezentovat. Jak název K lovu, boji, na parádu napovídá, jde o ukázky oděvů a dalších textilií se zbraněmi pro různé příležitosti. Uniformy, spolkové a služební symboly, pokrývky hlavy a chladné i palné zbraně pochází většinou z 2. poloviny 19. století. K lovu patří informace o jeho starých technikách, ukázky zbraní a trofejí. Zdobné prapory a stuhy a úřednické šavle zastupují parádu, nechybí ani opravdu „parádní“ dělo. Prezentována je také vojenská historie Jihlavy vrcholící aktuálním výročím, kdy zanedlouho po sarajevském

Z vernisáže výstavy.
Foto: Dana Oberreiterová - MVJ

atentátu se na náměstí loučili příslušníci 81. pluku a odjížděli na bojiště prvního celosvětového konfliktu.

Výstava byla zahájena ve čtvrtek 26. června vernisáží, kterou zpestřila přítomnost uniformovaných příslušníků městské gardy, členů Společnosti přátel dělostřelby. Návštěvníci mohou vystavené exponáty zhlédnout do 7. září.

Sylva Pospíchalová

Mouchy a surrealismus

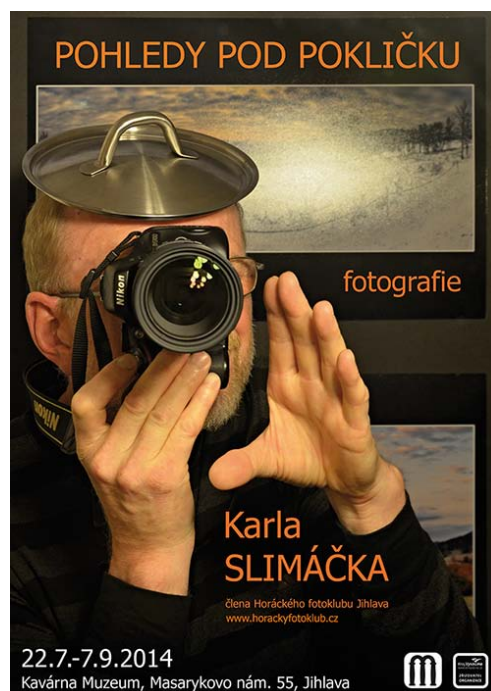
Pod tímto názvem se skrývá výstava kreseb (novoročenek a ilustrací) našeho předního znalce dvoukřídlého hmyzu RNDr. Jindřicha Roháčka, CSc. (Slezské zemské muzeum, Opava), která je k vidění v prostorách mážhausu v expoziční budově jihlavského muzea.

Autor je celosvětově uznávaným odborníkem na některé skupiny dvoukřídlého hmyzu; dosud pro vědu objevil a popsal více než dvě stovky druhů. K této práci využívá svého vynikajícího pozorovacího talentu a přesné ilustrační kresby. Jeho ilustrace jsou vzorem pro mnohé entomology. Pro vědeckou přesnost a vynikající kvalitu provedení kreseb určovacích značek jsou systematické studie Jindřicha Roháčka vysoce ceněny. Za čtyřicet let výzkumné a publikační aktivity vytvořil ke svým monografiím a článkům téměř 5200 ilustračních obrázků, což reprezentuje přes tisíc celostránkových tabulí.

Pro výstavu autor shromáždil 74 surrealistických i odborných ilustrací.

Výstava byla zahájena vernisáží 17. června a potrvá do 7. září 2014.

Pavel Bezděčka

Karel Slimáček – Pohledy pod pokličku

Autorská výstava člena Horáckého fotoklubu Jihlava podhaluje pomyslnou roušku výrobního tajemství vzniku atraktivních fotografií. Kromě fotoaparátu, nadšení, štěstí na světlo a situaci (a někdy i ochoty si přivstat) je nezbytné zvládnout rutinu samotného pořízení snímku a také jeho následné zpracování do finální podoby, která diváka zaujme. Tyto postupy autoři obvykle nesdělují a prezentují pouze výsledek své tvorby. Karel Slimáček však konfrontuje hotové fotografické obrazy se surovými snímky z digitálního fotoaparátu, aby tak představil postupy, které sám používá, a tímto zajímavým způsobem inspiroval méně zkušené jihlavské a snad i přespolní foto-naděnce.

Výstava je otevřena od 22. července do 7. září 2014 v Kavárně Muzeum na Masarykově náměstí 55 v Jihlavě.

*Pavel Bezděčka
Muzeum Vysočiny Jihlava*

Dějinný zlom života lidí i na Telčsku

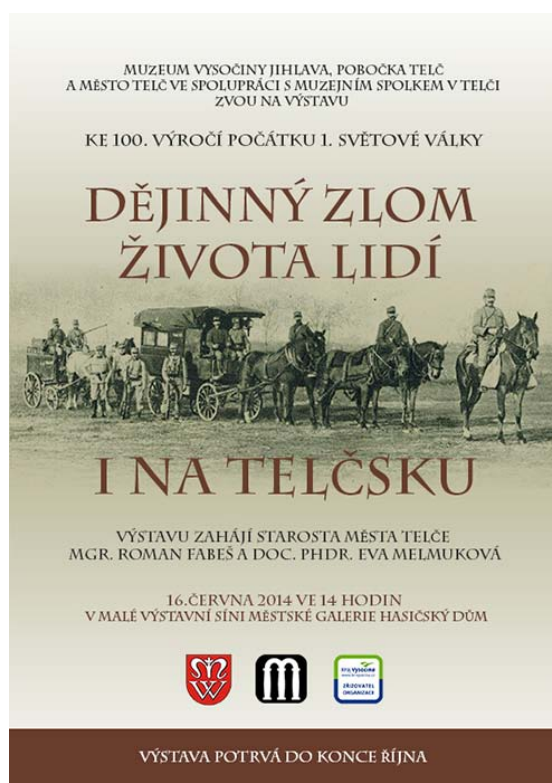
V letošním roce vzpomínáme 100. výročí zahájení první světové války, která probíhala od roku 1914 do roku 1918. Bezprostřední záminkou k válce se stal atentát na arcivévodu a následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu. Rakousko-Uhersko odvetou vyhlásilo válku Srbsku, čímž vyvolalo řetězovou reakci vedoucí k světové válce. Během jednoho měsíce se Evropa ocitla ve válečném konfliktu. První světová válka zasáhla Evropu, Afriku a Asii. Během těchto několika let bylo mobilizováno 60 milionů vojáků.

Válka skončila vítězstvím Dohody a kapitulací poražených Ústředních mocností. Formálním zakončením války byly Pařížské předměstské smlouvy v roce 1919.

Připomínkou těchto tragických událostí je výstava s názvem „Dějinný zlom života lidí i na Telčsku“ v Městské galerii Hasičský dům v Telči. Slavnostní zahájení proběhlo 16. června 2014 v malé výstavní síni. Úvodní slovo pronesl Mgr. Roman Fabeš, starosta města a doc. PhDr. Eva Melmuková.

Výstavu pořádá Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč, Město Telč ve spolupráci s Muzejním spolkem v Telči a bude trvat do konce října 2014.

Helena Grycová Benešová

Paličkovaná krajka Lenky Malátové

Zájem a pozitivní reakce návštěvníků loňské výstavy krajkářek z Vysočiny nás ujistily, že právě stará řemesla jsou tím, co v muzeích v této uspěchané technické době rádi nacházíte.

Proto si dopřejeme pokračování. Prastarou techniku paličkování si budeme znovu připomínat v třeštském muzeu, a to od 13. června do 31. srpna v podobě výstavy prací Lenky Malátové, jedné z neznámějších současných textilních výtvarnic a krajkářek.

Autorka je absolventkou Školského ústavu umělecké výroby v Praze, členka Vzdělávacího spolku Vesna v Brně, lektorka kurzů ručně paličkované krajky a autorka řady knih o paličkování. Její tvorba byla oceněna Diplomem Muzea krajky na bienále české krajky ve Vamberku v r. 2012.

„Krajkám se věnuji více jak dvacet let a staly se mou celoživotní náplní a posláním“, říká Lenka Malátová. „Pocházím z malého městečka ve východních Čechách, z Brandýsa nad Orlicí, kde jsem vychodila základní školu. Od útlého věku jsem ráda kreslila a věnovala se ručním pracím, v čemž mě podporovala celá rodina. Po absolvování Školského ústavu umělecké výroby v Praze se mi dostalo nejlepšího vzdělání v tomto oboru, rok jsem pracovala jako domácí krajkářka a návrhářka v ateliéru Otýlie Borské v Kutné Hoře. Od roku 1987 trvale žiji v Brně. Doplnila jsem si pedagogické vzdělání a nepřetržitě vyučuji ručně paličkovanou krajku v zájmových kurzech. Z počátku jsem pracovala jako učitelka pod ŠÚUV, později jako pedagogický pracovník SVČ Lužánky, nyní pracuji svobodně na živnostenský list. Na základě dlouholeté pedagogické praxe a výtvarného tvoření jsem své zkušenosti a nápady shrnula do úspěšných knih Paličkování. Vyučuji v zájmových kurzech, samostatně tvořím, pořádám výstavy, publikuji

v časopisech, účastním se krajkářských a řemeslnických setkání. Mé knihy, podvínky i krajky znají krajkářky v republice, v Evropě i ve světě. Svými krajkami chci vyjádřit své pocity, zachytit neopakovatelné okamžiky, ale hlavně šířit, zachovat

a předávat toto národní bohatství dalším generacím. Mé krajky jsou výhradně autorské, výtvarně originální a zpracované na vysoké řemeslné úrovni."

Milina Matulová

Židovské památky na Vysočině pokračovaná z titulní strany

Zachycují i rekonstrukce staveb, jako byla roku 2014 dokončená obnova novorománské budovy synagogy v Nové Cerekvi určené pro muzejní účely. Výstava představuje také výběrovou kolekci sbírkových předmětů muzeí, například z Třeště, Telče a Třebíče, jež dokumentují společenský a náboženský život místních Židů. Největší podíl zaujmají ukázky hodnotného fondu Městského muzea Polná. Mezi nimi vyniká pláštík na Tóru z modrozeleného hedvábného atlasu z roku 1762 či mosazný svícen - chanuka se znázorněním postav Moj-

žíše a Melchisedecha z období let 1780 až 1800. Z třebičských sbírek je vystaven např. stříbrný pohár věnovaný židovskou obcí roku 1868 místodržícímu radovi Watzkovi.

V rámci výstavy proběhla 24. června přednáška Mgr. Ivy Steinové nazvaná Židovské hřbitovy, pravidla pohřbívání a symbolika výzdoby náhrobků, v níž se přednášející zaměřila na oblast Vysočiny.

Radim Gonda

UDĚLALI JSME

Gruzie, má láska

Zahájení výstavy 29. května 2014.
Foto: Dana Oberreiterová - MVJ

Ve čtvrtek 29. května 2014 byla ve výstavních prostorách Muzea Vysočiny Jihlava slavnostně zahájena výstava fotografií z cest po Gruzii. Jejich autory jsou manželé Žákoví. V době přípravy výstavy bohužel František Žák zemřel, výstava je tedy i vzpomínkou na tohoto výborného člověka.

František Žák byl posledních dvacet pět let zaměstnancem Ministerstva zahraničních věcí ČR, dlouhodobě žil v Moskvě, Kyjevě,

Lvově a právě i v gruzínském Tbilisi. S manželkou Olgou, spoluautorkou fotografií, si František Gruzii opravdu zamiloval. Byl zánětlivým fotografem, a tak díky jeho láskám můžeme do této nám vzdálené a málo známé země nahlédnout.

V renesančních interiérech muzea je vystaveno přes sedmdesát fotografií. Seznámíte se s památkami této země i pomocí mapy a příložených textů. Můžete si rovněž prohlédnout z Gruzie dovezené typické a tradiční předměty a suvenýry.

Výstavu si bylo možné prohlédnout do neděle 27. července 2014.

Martin Kos

Muzeum Vysočiny Jihlava
Vás zve na výstavu

Gruzie, má láska

fotografie Olgy a Františka Žákových

vernisáž 29. května 2014 v 17 hodin
výstava potrvá od 30. května do 27. července 2014

Muzeum Vysočiny Jihlava
Masarykovo nám. 57/58, Jihlava

otevřeno denně mimo pondělí 9 - 12, 12:30 - 17 hodin

Muzejní a galerijní noc 2014

Muzeum Vysočiny Jihlava společně s Oblastní galerií Vysočiny v Jihlavě uspořádali 6. června 2014 **Muzejní a galerijní noc 2014**.

Program přímo v muzeu byl zahájen komentovanou prohlídkou výstavy Venkovské kostely v srdci Vysočiny, kterou vedl Mgr. Milan Vokáč, Ph.D. Souběžně s tím byl pro malé návštěvníky v prostoru mázhauzu připraven zábavný program evokující archeologickou práci. Dětem byla určena také veršovaná pohádková fraška Hledá se princezna v podání agentury Kašpaři.

V prostorách muzejních arkád, kde probíhala výstava Gruzie, láska moje, se mohli zájemci v rámci připravené besedy setkat přímo s autorkou výstavy, paní Olgou Žákovou. Cestovatelům byla určena také přednáška Patrika Kotrby s názvem Ze srdce Evropy do Santiaga de Compostela aneb pěšky z České republiky až na západ Španělska.

Hudbu do muzejní noci přinesl soubor La Via z Přibyslavi, který nejprve v mázhauzu a poté díky příznivému počasí také před Kavárnou Muzeum nabídl bohatý repertoár písní z různých koutů Evropy od středověku po baroko.

Muzejní a galerijní noc, kterou v letošním roce v muzeu navštívilo 238 lidí, zakončila ohňovou show v horní části Masarykova náměstí umělecká skupina Ad Infinitum.

Dana Oberreiterová

Foto: Dana Oberreiterová - MVJ

Kaktusy na muzejním dvorku

Od 11. do 15. června letošního roku proběhla v jihlavském muzeu tradiční prodejní výstava kaktusů a sukulentů, realizovaná ve spolupráci s jihlavským klubem pěstitelů těchto pozoruhodných rostlin. Všem návštěvníkům muzejního dvorku se naskytla přehlídka všech možných tvarů i struktur, pichlavých, chlupatých i „neosrstěných“, s květy zářivých barev a mnohdy překvapivé velikosti. A že bylo na co se dívat, dokládá přiložená fotografie...

Ludmila Moržolová

Foto: Dana Oberreiterová - MVJ

Jedinečný přírůstek jihlavského muzea

Personál vojenské nemocnice v Jihlavě v zimě roku 1914/1915. Druhý zleva Orestes Bischoff, původní majitel získaného alba - velitel

Výzva Muzea Vysočiny Jihlava a Státního okresního archivu Jihlava nazvaná „Pátrání po vzpomínkách na 1. světovou válku“ má své první úspěchy. Sbírkotvorné instituce se obrátily na veřejnost s výzvou o poskytnutí dobových předmětů, dokumentů a fotografií formou koupě, daru či půjčení k pořízení kopie.

Nejcennějším dosavadním úspěchem výzvy je dar vnuka Oresta Bischoffa, velitele obou jihlavských nádraží v letech 1914 a 1915, jenž byl odborníkem na budování železnic v monarchii

a který stál rovněž u založení místní vojenské nemocnice.

Jedná se o mimořádně cenné album fotografií, jejichž hodnotu zvyšují přesné dobové popisky jednotlivých snímků. Záběry tak jsou nejen datované, ale známe i jména osob, které zachycují. Vnuk Oresta Bischoffa na požádání muzeu poskytl i životopis a část rodinné kroniky svého děda, který v Jihlavě na počátku války sloužil ve významné funkci.

Snímky pocházejí většinou z jihlavského nádraží a vojenské nemocnice, kam byli z bojů sváženi ranění vojáci. Zachycují skutečnosti a události, které dosud vůbec nebyly obrazově zdokumentovány. Je to například odjezd 11. a 12. maršbatalionu na frontu, záběry raněných

z interiéru nemocnice, jejího vybavení a ošetrovatelského personálu, jehož část díky popsaným fotografiím poznáváme i jménem, ale například i snímky zajatých ruských vojáků v Jihlavě. Pozoruhodné jsou fotografie průjezdu vojenských oddílů, jako byl oddíl saských husarů, anebo desinfekce a odvířování párou a žehlením. Nechybí ani snímky nemocničního feldkuráta, v tomto případě jistého Bláhy.

Dar je cenným obohacením historických sbírek. Ocenit je třeba i to, že jej vnuk Oresta Bischoffa přivezl osobně z Rakouska, aby jej předal zástupcům muzea.

Radim Gonda

František Dörfl – Výběr z tvorby

Poslední červencový den se uskutečnila slavnostní vernisáž výstavy prací významného jihlavského umělce, člena Sdružení výtvarných umělců Vysočiny, Františka Dörfla (*1934). Potřeba zkoumat vizuální zákonitosti a ztvárňovat své snivé světy přivedla autora již v šedesátých letech minulého století k abstraktní tvorbě. Od té doby vytvořil nesčíslné množství grafik, olejů, akrylů, koláží, asambláží a plastik, které pilně vystavoval nejen v tuzemsku (zde měl František Dörfl již 27 autorských a 35 společných výstav), ale i v zahraničí (vystavoval ve Španělsku a Německu, dále v Itálii, Litvě, Nizozemsku, v USA a na Slovensku).

Jihlavská veřejnost mohla shlédnout práce Františka Dörfla v letech 1967 (Oblastní galerie Vysočiny), 1970 (Horácké divadlo), 1971 (HD), 1975 (HD), 1980 (HD), 1988 (HD), 1990 (HD), 1991 (Galerie Dílo), 1994 (OGV), 1995 (Hypobank), 1996 (Hypobank), 2005 (Muzeum Vysočiny Jihlava) a na velké autorské výstavě (OGV) v roce 2010.

Letošní výstava, kterou jsme uspořádali na počest autorových 80. narozenin, představuje nejen starší dosud ne-

vystavovaná díla, ale také Dörflovu nejnovější tvorbu plnou jásových barev a životního optimismu.

Během bohatě navštívené slavnostní vernisáže (zpestřené osvěžující produkcí mladé houslistky Marušky Zemanové) výstavu uvedla a o autorovi promluvila kunsthistorička PhDr. Dagmar Jelínková z Národní galerie v Praze a k osobnímu výročí autorovi blahopřála radní kraje Vysočina RNDr. Marie Kružíková.

Výstava bude otevřena do 21. září 2014.

Pavel Bezděčka (kurátor výstavy)

Z vernisáže výstavy. Foto: Klára Bezděčková - MVJ

Foto: Pavel Bezděčka - MVJ

„Větší část svého života byl jsem zaměstnán jako konstruktér v technologickém rozvoji, což mi umožňovalo být finančně nezávislý na mé tvorbě, nemuset se ohlížet na názory i potřeby diváka či zákazníka. Tak jsem mohl pracovat podle svého nejlepšího přesvědčení a uplatnit výtvarný názor, který mi byl nejbližší. Dále mi toto zaměstnání poskytlo i to, že jsem měl blízko k různým technickým novinkám buď přímo v praxi, či jsem se mohl seznamovat s různými technickými zajímavostmi z odborné literatury.“

„Při mé pracovní činnosti jsem přicházel často do styku s různými materiály, jak co do druhu, tak tvaru, včetně velkých zvětšení pod mikroskopem, což je další zdroj mé inspirace. Jinou výhodou bylo, že jsem byl nucen správně a hospodárně rozvrhnout svůj čas a umět s ním maximálně hospodařit, tato skutečnost mi přišla náramně vhod. Neboť jsou různé období, kdy mi šla práce jaksí sama od sebe, a to mám strach aby nepřevládla macha (či tzv. manýrismus) nebo naopak kdy se nic nedaří a pak lze této doby využít k činnosti praktické – mechanické, např. k přípravě podkladů, kovových materiálů, hrubého opracování dřeva a podobně.“

„Vzhledem k tomu, že naprostá většina mých obrazů vzniká dlouhodobě při různých psychických stavech, zážitcích, obdobích radosti či žalu, klidu, i vzrušení, chci aby obdobně působil či zaujal diváka.“

František Dörfl (autor)

Autor ve svém ateliéru. Foto: Pavel Bezděčka - MVJ

BÁDÁME...

Pojednání o hbitěnkách

Věřím, že práce muzejníka je zajímavá, ať už pracujete v jakémkoli postavení a v kterémkoli oddělení muzea. Jedním z důvodů je skutečnost, že celá řada zajímavých podnětů přichází zvenčí: od badatelů, od kolegů z jiných muzeí a nejčastěji od běžných lidí, kteří se na muzejníka obracejí s nejrůznějšími dotazy a prosbami. Prakticky neuplyne jediný den, abychom na přírodovědném oddělení nezažili takovou situaci. Pojednám nyní o jedné příhodě, která krásně ukazuje, že naše bádání nemusí být založeno pouze na plánovaných výzkumech, ale přichází zcela nečekaně.

Je to pár dnů, co se na mne mailem obrátil jeden známý z Českých Budějovic s prosbou o radu. Jeho sestra prý má velké problémy s mravenci, kteří každou noc pronikají do její postele a citelně ji štípou. Toto sdělení mne velmi zaujalo, protože neznám žádný takový případ, kdy by mravenci aktivně lezli do obsazené postele a navíc štípali spáče. Štípat totiž znamená citelně bodat a to znamená, že mravenci musejí být vybaveni žahadlem. Nu a ze žahadlem vybavených druhů pronikají do bytů pouze neútoční mravenci rodu *Tetramorium*, pomínu-li dnes již běžného obyvatele panelových domů – známého „faraona“, tedy druh *Monomorium pharaonis*. Ten je však známý pouze napadáním potravin a ne lidí.

Tak jsem se s přítelem domluvil, aby mi nějaké ty malé zločince chytil a poslal poštou.

Za dva dny jsem měl zásilku na stole. V lahvičce s lihem se vznášeli dva malí žlutí „mravenečci“. Stačilo je však vyjmout na Petriho misku a pod mikroskopem se hned ukázalo, že se nejedná o mravence, nýbrž o malinké (asi dvoumilimetrové) vosičky z čeledi hbitěnkovitých (*Bethylidae*).

Hbitěnký jsou velice drobné, většina druhů měří jen 0,5 až 4 mm, pouze některé jsou větší, ovšem žádná nedorůstá více než centimetr. Většinou mají více nebo méně shora zploštělé tělo a krátké nohy. Samečci jsou zpravidla okřídlení a naopak samičky jsou bezkřídlé či krátkokřídlé, vzácněji pak okřídlené, a to často i v rámci téhož druhu. Takových zvláštností však mají hbitěnký více. Jsou to ektoparazitoidi vyvíjející se na larvách brouků a na housenkách motýlů. Napadenou larvu nejprve ochromí (výjimečně i usmrtí) žihadlem. Jedové sekrety hbitěnek se, v poměru k jejich velikosti, vyznačují překvapivě vysokou účinností a díky tomu hbitěnký zdolají snadno i mnohem větší kořisti než jsou samy.

Samička hbitěnký tedy opakovaným bodáním ochromí larvu a potom se na ní několik dnů živí krvomizou vytékající z ranek po bodnutí žihadla. Jakmile jí dozrají vajíčka ve vaječ-

nících, naklade je na larvu, a to jednotlivě nebo v malých snůškách. Vývoj malých larviček je u hbitěnek neobvykle rychlý, řekl bych až raketový. Běžně totiž trvá (od vylíhnutí z vajíčka po dospělce) pouze dva až tři dny, nanejvýše čtrnáct dnů. Další zvláštností hbitěnek je časté příbuzenské páření. Samečci se líhnou dříve a páří se s ještě nevylihnutými samičkami přímo v jejich kokonech, které si aktivně otevírají. U druhů s velmi krátkým vývojem a rychlým sledem generací na též hostiteli je běžné i páření synů s matkou.

Dospělci hbitěnek se vyskytují po celý rok a samičky většiny druhů i přezimují.

Hbitěnký jsou kosmopolitní čeled' s největším počtem druhů v tropickém pásmu. Od rovníku k severu se počet druhů snižuje, v ČR je známo necelých čtyřicet druhů, přičemž z Čech je známo 25 a z Moravy 26 druhů. Studium (zejména sběr a determinace) hbitěnek je nesmírně náročné a v současnosti se u nás touto skupinou zabývá jeden – nanejvýše dva specialisté.

Ale vraťme se k našemu bádání. Díky mikroskopu, určovacímu klíči a studiem několika zahraničních publikací jsem se dopracoval k provizornímu určení druhu (makrofotografie obou jedinců jsem poslal k revizi do národního muzea). Materiál zaslaný z Českých Budějovic jsem stanovil jako hbitěnkou *Cephalonomia gallicola*. Tomu vcelku odpovídají i nálezkové okolnosti – tedy byt, postel a noční napadání člověka.

Bezkrídlé samičky tohoto druhu totiž vyhledávají staré dřevo napadené larvami červotočů z rodu *Anobium*, případně jiné přírodní materiály či obilniny a potraviny z obilnin napadené larvami červotočů z rodů *Stegobium* a *Lasioderma*. Nu a tyto potravní zdroje se nacházejí zejména v domech a bytech, kancelářích, skladech, sklepech a na půdách. Proto dnes bývá hbitěnka *Cephalonomia gallicola* považována za synantropní hmyz. K pobodání touto hbitěnkou dochází při nechtěném kontaktu se samičkami, které v bytech pátrají po kořisti.

Případy pobodání lidí hbitěnkami jsou obecně velmi vzácně zaznamenány a většinou pocházejí ze zahraničí, v Evropě zejména z jižní poloviny. V italské odborné literatuře jsem dokonce našel charakteristiku, že dermatitidy vyvolané bodáním hbitěnek jsou označovány jako typické onemocnění prodejců a restaurátorů starého nábytku (o to více to může být zajímavé pro muzejníky).

Dále jsem se dočetl, že nejtypičtějším příznakem bodnutí je okamžitá, intenzivní a dlouhodobá bolest, někdy spojená s pocitem pálení. Po bodnutí se zpravidla objevují erytematózní fialové kopulovitě puchýřky 0,5–1 cm v průměru. Někdy dochází ke vzniku hnisavých váčků nebo pupínků, které se mohou spojovat. Tyto kožní léze jsou často spojeny s intenzivním svěděním. Pokud jsou projevy pouze lokální, mohou léze spontánně zmizet během 3–14 dnů, někdy však přicházejí i větší komplikace a pacienti musejí být hospitalizováni.

Je neuvěřitelné, že miniaturní, nějaké dva milimetry velká vosička, může vyvolat takové problémy. Dermatitidy vyvolané hbitěnkami však nejsou nijak běžné, a proto nebyla dosud věnována významnější pozornost jejich jedu. Většina studií

o jedu blanokřídlého hmyzu se věnuje zejména jedu včel, sociálních vos a mravenců. Můžeme však předpokládat, že složení jedu hbitěnek bude podobné, že se tedy bude jednat o směs proteinů, peptidů, toxinů, enzymů, biogenních aminů a některých alergenů. Podrobné složení jedu a možné mechanismy účinku jedu hbitěnek jsou však dosud neznámé.

Co je tedy nejzajímavějším závěrem tohoto neplánovaného bádání? Skutečnost, že na území naší republiky je to ne-li první, tak rozhodně naprosto výjimečná situace, kdy

došlo k pobodání člověka hbitěnkou *Cephalonomia gallicola*. Přes veškerou snahu jsem na internetu ani v publikacích věnovaných lékařské entomologii nenašel jedinou informaci o takovém případě zaznamenaném v České republice. Navíc je tento případ zajímavý i z faunistického hlediska. Hbitěnka *Cephalonomia gallicola* je u nás velmi vzácná, respektive dosud byla doložena pouze jediným věrohodným údajem z Nové Paky. Jedná se tedy o druhý doklad tohoto druhu z našeho území.

Pavel Bezděčka

A NA KONEC

Léto je v plném proudu a lidé se dávají do pohybu. Ve snaze spatřit toho v krátkém čase co nejvíc se mnohdy pouštějí do nečekaných dobrodružství a vyráží za zážitky i do zemí, kam je těžké se dostat, kde se těžko pohybuje a v řadě případů se může stát, že je těžké se i vrátit. Na cesty do těchto zemí určitě nebude stačit jen batoh a dobré boty. Bez patřičných dokladů a úředních lejšter tam nestrčíte ani špičku nosu. A tak řada potenciálních cestovatelů na poslední chvíli zjišťuje, v jakém stavu má občanku a kam že to „pečlivě uschovali“ pas. Přelom jara a léta bývá pro úředníky vydávající podobné doklady náročným obdobím a pro zapomnětlivé žadatele jakbysmet.

Osobní doklady jsou vůbec kapitola sama o sobě. Různé formy osobních dokladů byly známy již z dřívějšíka, ale první skutečné občanské průkazy byly v našich zemích zavedeny vládním nařízením č. 481/1919 Sb. Slaví tedy letos své 95. narozeniny. Tyto původní všeobecné občanské legitimace byly ale dobrovolné, ovšem už v té době byla jejich součástí fotografie.

Povinnost mít osobní legitimaci a mít ji stále u sebe začíná po okupaci Československa nařízením protektora Konstantina von Neuratha 17. března 1939 (75 let). Tehdejší podoba navazovala na podobný dokument užívaný přímo v říši – tzv. Kennkarte. Nastavené fungování využil i poválečný zákon o občanských průkazech s účinností od 1. ledna 1949 (65 let). Tehdy jej musely mít povinně osoby z celního pohraničního pásma. Od roku 1953 pak všichni, bez rozdílu. Tolik kontroverzní knížka, původně v červených deskách, kromě fotografie a základních údajů o majiteli nesla i řadu dalších zajímavých informací – o manželovi (manželce), dětech, zaměstnání, dosaženém vzdělání, zdravotním stavu, branném poměru, zda jste či nejste omezen v právní způsobilosti a další. Dostávali ho všichni po dovršení 15 let a z jeho předávání se postupně stala tragikomická fraška. Dokument se také často stával terčem averze občanů vůči režimu a zajištění potřebného razítka do něj chránilo nejednoho rebela před vězením. Zákon 328/1999 Sb. na věci nic nezměnil – musíme ho mít všichni od 15 let nahoru.

Co jsem si však uvědomila v souvislosti s tím, jak si letos vyřizovali pasy a občanské průkazy různí členové naší rodiny, jak se změnila požadavky na zachycení tváře majitele. Když jsem si vyřizovala svůj první občanský průkaz, navštívila jsem fotoateliér, kde jsem absolvovala komplikovanou proceduru správného nafocení – sklon obličeje, aby nebyl odlesk v brýlích, správné osvětlení. Zkrátka aby obličej byl dobře vidět, člověk si byl podobný a sám sobě se líbil. Po řadě let při vyměňování průkazu již bylo nutné se nechat nafotit přímo en-face, i když si na to pan fotograf těžce stěžoval. Tvrdil, že lidé takto nikdy nevypadají dobře, prý „jako když vás fotí v base“. V poslední době vás vyfotí přímo úředník – pohled čelně do objektivu, žádné nestandardní výrazy, bez úsměvu, nemhouřit oči (jedna příbuzná si musela sundat brýle, bez kterých ji ale nikdy nevidíte – má tak špatný zrak, že je nosí neustále; v občance je bez brýlí zcela k nepoznání – nikdo z nás ji tak léta letoucí neviděl). O správném nasvícení si můžete nechat zdát. Výsledky jsou obvykle tristní. Držitelé nových dokladů často nevěří svým očím a říkají si, k čemu tam ta fotka je, když takhle přece nevypadám („Nebo jo?!“). Když jsem přinesla celá zoufalá svůj nový doklad, na kterém vypadám jako lehce retardovaný element s prázdným výrazem a díky přesvícení bleskem s barvou pleti připomínající mumii, můj tatínek se pođíval přes rameno a suše konstatoval: „Taky vypadáš jak z prosektury...“ - vybuchla jsem uvolněným smíchem.

Tak až uvidíte své nové pasy a občanské průkazy, nenechte se znechutit, vyražte na dovolenou a o svých vizuálních kvalitách rozhodně nepochybujte. A že na fotce vypadáte „jako z prosektury“? To nevádí – stejně blbě vypadají i ti ostatní...

Hezký zbytek prázdnin

Ludmila Moržolová

MUZEUM VYSOČINY JIHLAVA

17. 6. – 7. 9. Jindřich Roháček: Mouchy a surrealismus

výstava originálních surrealistických perokreseb vědce, entomologa, specialisty na řád dvoukřídlého hmyzu RNDr. Jindřicha Roháčka, CSc.

20. 6. – 24. 8. Židovské památky na Vysočině

výstava představuje výjimečnost židovských památek na Vysočině – nejen ghetto v Třebíči, ale také další židovské čtvrtě, hřbitovy a synagogy, z nichž některé nemají v rámci České republiky obdobu

26. 6. – 7. 9. K lovu, boji, na parádu

malé nahlédnutí do muzejních sbírek militárií a textilu

31. 7. – 21. 9. František Dörfl: Výběr z tvorby

retrospektivní výstava – průřez dosavadní tvorbou jihlavského výtvarníka

KAVÁRNA MUZEUM

22. 7. – 7. 9. Karel Slimáček: Pohledy pod pokličku

výstava poodhalí, jak ze surové fotografie vznikne poutavý fotografický obraz

MUZEUM VYSOČINY JIHLAVA, POBOČKA TELČ

16. 6. – 31. 10. Dějinný zlom života lidí i na Telčsku

výstava připomínající 100. výročí zahájení první světové války je k vidění v Městské galerii Hasičský dům

1. 7. – 31. 10. Paličkovaná krajka

výstava prací současných paličkářek z Vysočiny

MUZEUM VYSOČINY JIHLAVA, POBOČKA TŘEŠŤ

13. 6. – 31. 8. Paličkovaná krajka Lenky Malátové

výstava jedné z nejznámějších současných textilních výtvarnic a krajkářek Lenky Malátové

HRAD ROŠTEJN

do 29. 8. Noční prohlídky

pravidelné noční prohlídky s hraběnkou Františkou Slavatovou, s duchy a strašidly, každý pátek od 21:30

30. 8. Hradozámecká noc

netradiční kostýmované procházky hradními sály se známými i neznámými osobnostmi z přelomu 18. a 19. století, 19:00-23:00

31. 8. JenTakTak

poslechový a pohodový koncert jindřichohradecké kapely se rozezní na konec letní sezóny, začátek v 15:00

ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENA!

Museum Factum, 4. ročník, 2/2014

čtvrtletník Muzea Vysočiny Jihlava

MK ČR E 19885; ISSN 1805-0484 (tisk); ISSN 1805-0492 (on-line verze)

Vydává: Muzeum Vysočiny Jihlava, příspěvková organizace, Masarykovo nám. 55, 586 01 Jihlava, IČO 00090735, [www.http://muzeum.ji.cz](http://muzeum.ji.cz), e-mail: muzeum@muzeum.ji.cz, tel.: 567 573 880

Redakce: Mgr. Ludmila Moržolová, Pavel Bezděčka

Kontakt: morzolova@muzeum.ji.cz, bezdecka@muzeum.ji.cz

Grafické zpracování: Hana Matoušková, TAGADESIGN, grafika/ video/fotodárky, www.tagadesign.cz